

Ruzsányi Tivadar

A Szent György tér „rehabilitációjának” koncepcionális és stratégiai megalapozása¹ (egy 1996-os munka – amit a vírusok tönkretettek – újraserkesztése)

A munka célja

A munka célja, hogy előkészítse a budavári Szent György tér és környéke részletes rendezési tervének megalapozását,

- a tervezési területre készült *beépítési javaslat*
- *funkcionális egységeinek*
- *szakértői modellezése által.*

A modellezés indoka, hogy a vitathatatlanul komplex döntési helyzetben *megbízható támpontokat adjon a tervezők részére a tartalom és a forma amúgy is sokszor nehezen összeegyeztethető problematikájában, esetünkben és konkrétan a funkcióval itt is szoros korrelációba hozandó városrendezési terv viszonyában.* Nyilvánvaló, hogy önmagában a korreláció nem lehet elegendő, mivel célszerű, ha a struktúra ebben az esetben is a funkcióból következik, azaz az egyébként is elvárt valódi oksági láncolatát szerveződik.

A városrendezés esetében a rendelkezésre álló forrásoknak – döntően a terület, mint egyébként „természeti forrás” – a funkciók közötti, illetve a további korlátozó feltételeket is figyelembe vevő elosztása jelenti az „optimális” struktúrát, azonban az optimális funkciószerkezet kérdése ritkán válik explicité döntési problémává.

Ez több okra is visszavezethető, így a tervezési rendszer és a politikai szisztéma közötti diszkrepanciára, a társadalmi információrendszerben továbbélő „tiltott dimenziókra”, az érdekérvényesítési potenciálokra stb. Ezek együttesen afféle szinergikus hálót képezve blokkolják a fejlett európai praxis újrathonosodását, amihez a stabilitást a túlzottan hosszú rendszerváltási időszak véget nem érő átmenete biztosítja. Az eredményt a tervezési terület jelenlegi állapota szemmel láthatóan is „objektíválja”.

A már említett modellezés megalapozása keretében a következőkben vázoljuk a - rendelkezésre álló dokumentumok alapján - az előkészítés során észlelt problémakört, annak materiális és intellektuális környezetét, beágyazódását.²

---

¹ A munka kidolgozásakor sokat segített Kecskés János.

² Jelen stratégiai előkészítő anyag nem kívánja bemutatni, illetve felvállalni

- a tervezési terület történetének részletes ismertetését,
- az építészeti arculat kialakításával kapcsolatos részletkérdések taglalását,

Célunk az, hogy lehetőség szerint olyan „új” nézőpont, dimenzió bevezetésével tágítsuk a problémamegoldás „terét”, amelynek éppen a tiltása okozhatta a probléma elmélyülését.

A probléma felvetése

Mindenek előtt azonban magát a problémát kell körvonalazni. Ehhez segítségünkre van, hogy 1994-ben a KTM és Budapest Főpolgármesteri Hivatal pályázatot írt ki a Dísz tér - Szent György tér és környezetének építészeti kialakítására. „A budai Vár az ország legjelentősebb történeti, műemléki együttese, a magyar történelem becse, kőbe faragott emléke, valódi kontinuitásokat hordozó térség. Egyben ez a terület a főváros legdominánsabb és legkarakterisztikusabb városképi motívuma, idegenforgalmi és kulturális központ” (idézet a kiírásból)³.

A Bíráló Bizottság szerint „*sajátos ellentmondás*, hogy 45-50 évvel a háború után torzóként áll ez a nagyszerű adottságú terület. Mind a megfelelő hasznosítás problémája, mind ezzel összefüggésben az építészeti-beépítési-környezeti kérdések megválaszolatlanul maradtak. ... a probléma elsősorban politikai és finanszírozási döntést igényel, amelyet a beépítési, építészeti javaslatok csak alátámasztanak, illetve kereteket, feltételeket határozhatnak meg, de nem pótolhatnak. ... Kérdés: lehet-e dönteni? Kellően elemzett-e a probléma? Megvitathatják-e az arra illetékesek, a valamely alapon arra jogot nyertek, vagy maguknak jogot formálók a terület sorsát, jövőjét. ... Az a tény, hogy a viták lezáratlan maradtak, ismét csak a határozatlanságra, illetve az elképzelésekben való egyetértés hiányára vezethető vissza. ... A pályamunkák számos érvet sorakoztattak fel, elemzett, vagy elemezhető voltukkal egyértelműsítették a döntési változatokat. Teljességgel új szempont, alapvetően újszerű funkcionális vagy építészeti javaslat azonban nem merült fel a munkákban, éppen a bevezetőben elmondottak miatt. ... A problémákra adott válaszok "funkciósemlegesek", ami persze nem pótolhatja a funkciókra vonatkozó alapvető döntések mielőbbi meghozatalát.”⁴

Úgy tűnik tehát, hogy valódi problémát jelent, *hogy 45-50 évvel a háború után torzóként áll ez a „nagyszerű adottságú terület”,* azonban a megoldást illetően már itt is szembe találkozzunk a hazai döntéstudomány sztereotip fantomjával, ami így hangzik: „a probléma elsősorban politikai és finanszírozási döntést igényel”.

Itt nem világos, hogy a politikai döntést milyen értelemben használhatjuk akkor, amikor *az un. politikai döntés a hazai gyakorlatban hosszú évtizedekig valójában a rendszerszintű koordinációt nélkülöző felsőbb utasítás meghozatalát és implicite annak maradéktalan végrehajtását jelentette.*

Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a korábbi döntési mechanizmus hatásaként „a problémákra adott válaszok funkció-semlegesek” voltak és messze menően egyetérthetünk

---

- a terület „hasznosítással” összefüggő kockázati tényezők részletezését,
- a régészeti feltárásokból fakadó programozási sorrend kérdéseinek megoldását,
- illetve számos olyan további és valóban fontos problémakör megoldásának előkészítését, melyekkel lassan könyvtárnyi tanulmány és dokumentum foglalkozik.

³ A millecentenáriumi jegyében. Falu Város Régió, 1994. 6-7. szám.

⁴ Lásd az előző lánkjegyzetet.

azzal, hogy mindez „nem pótolhatja a funkciókra vonatkozó alapvető döntések mielőbbi meghozatalát”.

Központi helyek a környezetben

A volt szocialista országokban persze nem mindegyik országban húzódtott olyan sokáig a tervezési területhez hasonló területek és környezetük újjáépítése és a célszerűnek tekintett funkciók elhelyezése, mint nálunk. Viszonylag gyorsan felfedezte a hatalom a központi helyek jelentőségét a hatalom reprezentációját illetően.

Prágában rendszerváltás előtt a CSKP KB a királyi palota XVI. századi reneszánsz termében, az úgynevezett Spanyol-teremben ülésezett. Ma a királyi palotában vannak a köztársasági elnök és munkatársainak irodái, itt találhatóak az elnök vendégeinek lakosztályai. A várban ezen kívül még van galéria, művelődési otthon, préposti palota, akadémiai intézet, levéltár, könyvtár, és egy étterem is.

A lengyel elnök hosszú ideig a Belvederben lakott, ahol elődjének a hivatala volt. (A Belveder korábban az orosz kormányzó palotája volt. Most a volt Potocki - főúri - palotában (XVIII. sz.) van az elnöki rezidencia és a hivatal is. Ide három éve, a felújítás után költözött. A királyi palotában a reprezentatív fogadásokat tartják.)

Moszkvában a Kreml szabálytalan háromszög alakú 28 hektárnyi területén van a világ egyik nagyhatalmának politikai és szakrális központja. A Kreml palota volt a cári család itteni rezidenciája, a volt a Szovjetunió Legfelső Tanácsának épülete, itt voltak a vezető állami és pártszervek - most az elnök palotája -, itt tartják a legfontosabb kormányfogadásokat, államközi tanácskozásokat és a nemzetközi szerződések aláírását.

A Kreml egy része látogatható a turisták számára, de a nagyobbik része zárt - kormányzati - terület. A Kremlben található a világ egyik leggazdagabb kincstára, a cárok koronázási ékszereivel. Mellette van a gyémántmúzeum. A Kreml palota előtti téren - Moszkva legrégebbi terén - találhatóak a vár templomai. Katalintól Nagy Péterig az orosz cárok ide temetkeztek. A hatvanas években épült a Kongresszusi palota (hasonlít a budai Hiltonra). Vele szemben az Arzenál. Nem messze tőle egy klasszicista épület a miniszterelnökség. (Ebben az épületben lakott és dolgozott Lenin.)

Szófiában a volt királyi palota most a Bolgár Nemzeti Galéria. Az államelnök rezidenciája a belvárosban van, a második világháború után épült, míg korábban irodája a pártközpontban volt. Ez utóbbi épület most a minisztertanácsé és minisztériumoké.

Bukarestben a város közepén áll a volt királyi palota, amelyet 1930-37 között építette II. Károly a lebontatott régi helyén és helyett. (A királyok ugyanakkor gyakorlatilag Sinaiban, a híres gyógyvizes helyen tartózkodtak a román királyok nyári palotájában. A szocializmus idején a román miniszterelnöknek külön dolgozószobája volt itt.) A királyi palota neobarokk épülete a londoni Buckingham-palota mintájára épült. A második világháború végétől 1960-ig raktárnak használták. 1961-ben költözött ide az Államtanács, itt rendezték be a reprezentatív fogadótermet, majd a palotába költözött a Szépművészeti Múzeum is.

Belgrádban a királyi palota gyakorlatilag két épületből áll. A régi épület a szocializmus éveiben a Belgrád Fővárosi Tanács VB székhelye, és Tito egyik rezidenciája volt. Most a királyi palota a köztársasági elnök rezidenciája. A köztársasági elnök hivatala a kongresszusi palota, amely a hetvenes években épült. Az új palotát a második világháború már csak reprezentatív célokra használták és benne kapott helyet a Nemzeti Múzeum. Jelenleg a Szerb Szövetséges Köztársaság parlamentjének székhelye. A paloták a belgrádi belváros közepén találhatók. A palotákkal szemközt, a bulvár túlsó oldalán áll a jugoszláv parlament, a Skupština.

Zágráb alapításának 1093-at tekinthetjük, amikor Szent László király templomot épített Szent István emlékére a Kaptol nevű dombon és püspöki székhellyé tette. A kincstárban ma is őrzik Szent László palástját. A székesegyház mellett - azt mintegy két oldalról kerítve - az érseki palota található. A Kaptol aljában levő középkori negyedben, kis helyre koncentrálva, a szintén XIII. században épült Szent Márk templom környékén található a horvát politikai közélet színtere. A copf-klasszicista stílusú királyi ház és a mellette levő horvát bánok palotájával szemben a Szábor, a horvát parlament század elején készült épület található. *A köztársasági elnök hivatala a hajdani báni palotában van.*

Központi helyünk építése és rombolása

A tervezési terület konkrét környezetét már nagyon sokan és számos nézőpontból vizsgálták, tervezték, építették, bontották, sőt nagyon sokszor rombolták is.

A Fővárosi Közmunkák Tanácsának Történetéből megtudhatjuk⁵, hogy aki 1867-ben Magyarország fővárosába érkezett, az egy osztrák várrendszert láthatott. Ennek részei voltak - mint az közismert - a Vár, a Citadella, az Újépület (a mai Szabadság tér helyén), ahol Batthyány Lajost is kivégezték (a épületet 1897-ben lebontották), a Károly-kaszárnya (ma a Fővárosi Önkormányzat épülete).

A múlt század utolsó negyedében igyekeztek az elnyomatás emlékeit „kilúgozni”: az Újépületet lebontották, a Károly-kaszárnyát polgárosították, a Citadella pedig „beilleszkedett Budapest éjjeli városképébe”.

A Közmunkatanács gondolata szerint pedig „a Várnak mint városrésznek a polgárság rendelkezésére kell állnia”. Am ekkor „Ferenc József király elhatározta, hogy a Várban épüljön fel egy Magyarországhoz s a magyar királysághoz méltó királyi palota”. A Fővárosi Közmunkák Tanácsának Története szerint: „Vége diadalra jutott a magyar felfogás⁶ és a modern városrendező felfogás. ... A Közmunkatanács 1912. évi gesztiójában kifejezésre jut, hogy Budavárát, mint székesfővárosunk egyik legrégebbi városrészét, különleges helyzete és múltja predesztinálják arra, hogy fejlődési irányának megállapításánál mostani jellege lehetőleg megőriztessék”.

---

⁵ Hogyan épült Budapest? (1870-1930). Budapest, 1931. Fővárosi Közmunkák Tanácsa.

⁶ A „magyar” jelzőt értelmezhetjük nemzetiként is.

A Közmunkatanács kinyilvánította, hogy „a Vár az uralkodónak és családjának a székhelye: a Dísz térig magánépítkezés nem lehetséges. A Vár a legkonzervatívabb városrész, ahol itt az ideje a múlt megőrzésének”.

Látták, hogy a Vár vonzó erőt fog gyakorolni a „pesti oldalról kiszoruló vagyoni intelligenciára”, ezért szükségesnek tartották a szabályozás keretében kimondani, hogy a Várban a járda végleges szintjétől számított 21 métert meg nem haladó párkánymagassággal legfeljebb háromemeletes házakat szabad építeni, úgyhogy az építészeti kiképzés a Vár jellegével összhangban legyen.

Ezt 1928-ban szigorították: az épület legfeljebb 15,5 m magas lehetett és legfeljebb kétemeletes, további korlátozásokkal a szomszédos épületekre, bontási engedélyt csak a helyébe építendő új épületre kapott jogerős építési engedély birtokában lehetett kérni, a Várnak a jellegét mindennemű építkezésénél meg kellett óvni, az útvonalakat meg kellett őrizni, az új homlokzatot a régi jellegű környezetbe kellett illeszteni. A Várban tiltották a „nagyobb szabású reklámszerű hirdetések”, végül a Vár területére vonatkozó minden építési engedélyezési kérelmet előzetes elbírálásra a Fővárosi Közmunkák Tanácsához kellett felterjeszteni, a homlokzati kiképzés tekintetében pedig ki kellett kérni a Műemlékek Országos Bizottságának véleményét.

Mint ahogy ma is sokszor halljuk, *a várbeli séta és a múlttal való „találkozás” gondolata sem újdonság.* Volt, aki azt ajánlotta a század harmincas éveiben, hogy keressük meg a Várban külföldi barátainkkal az elhagyott csendes utcák szép részleteit, felhívva a figyelmet minden sarokerkélyre és díszesebb kapura, vigyük be a Mátyás templomba, majd az estébe nyúló séta végén mutassuk meg a budai hegyek láncolatát és a Halászbástya felé „szálljunk le a városba”.

Úgy tűnik, hogy az az igény sem új keletű, hogy „történjék a Várral valami”. Az első lépés az erődjelleg megszüntetése szempontjából 1874-ben történt, amikor az akkori hadügyminisztérium belátta, hogy a Vár erődítményei nem felelnek meg a hadászat követelményeinek (Győrben ez már sokkal hamarabb megtörtént)⁷. Az átépítés ezt követően indult meg - alulról és a Várbazárral, mely nevének már akkor sem felelt meg, mivel a *csekély kereskedelmi forgalom miatt a bazár boltjait nem bérelték ki.*

Termeinek gyakorlati használhatósága - az építészeti „stílus minden bája” ellenére - akkor nagyon csekély volt. A lényeg azonban akkoriban valahol máshol volt: *„ez volt az első eset, amikor abszolút szépséget és előkelőséget varázsolt - a Közmunkák Tanácsa - a rendetlenség és a szenny helyébe.”*

1896-ban kezdődött meg a mai Várpalota északi és nyugati szárnyának megépítése, a Mária Terézia-kori palota kibővítése. A Várpalota kiépítése szempontjából a jelentősebb korszakok - csak az építés és a rombolás ciklikus jellegének illusztrációja érdekében felidézve - a következők voltak:

- Nagy Lajos palotája, melynek építése az 1360-as években indult meg, ám Nagy Lajos nem csupán a palotát emeltette, hanem ő építtette a Szt. György-templomot is, melyről az eredeti (ma Dísz-tér) Szt. György tér a nevét kapta,

---

⁷ Ennek kissé ellentmond a történelem, hiszen a németek hetekig védték egy olyan korszakban, 1945-ben, amikor a középkori eredetű erődítményeknek elméletileg már semmi hadászati jelentőségük nem volt.

- Zsigmond uralkodása, amikor a jelentősebb építkezések az 1420-as évek alatt indultak meg,
- a reneszánsz átépítés, kibővítés időszaka Mátyás uralkodása alatt az 1460-as évektől,
- 1541-től 145 évig (1686) török erődítmény és tartományi központ, amely a visszafoglalás, (felszabadítás) után romban áll,
- a középkori palota romjain egy új, a maihoz képest szerény palotát építettek 1719-ben,
- valószínűleg 1770-ben fejezték be a Mária Terézia-kori palotát - ahová először az angolkisasszonyok rendje, majd a nagyszombati egyetem költözött,
- a palotát az 1810-es tűzvész és az 1849-es ostrom után ismételtelen helyreállították,
- az 1896-ban megkezdett bővítés 1902-re fejeződött be,
- a II. világháborús rombolást követő újjáépítés az 1960-as évek közepén zárult le, majd beköltözött a Budapesti Történeti Múzeum, a Nemzeti Galéria, a Széchenyi Könyvtár, és a Legújabbkori Történeti (Munkásmozgalmi) Múzeum.

A múltbeli közhatalmi funkciókról csak annyit, hogy a XVIII. sz. végén, II. Józsefnek, a várost támogató intézkedései alapján vált ismét a budai Vár az ország egyik *közigazgatási központjává* - a főváros ugyanis Pozsonyban maradt. 1783-84-ben költözött a budai Várba a Helytartótanács, a Magyar Kamara, a Főhadparancsnokság, s az Országháza, az Országos Levéltárral, de itt működött az Építési Főigazgatóság is.

Nagyjából tehát 150 év telt el azután, hogy a XVIII. sz. végén, II. József támogató intézkedései, majd az 1848-as forradalom egyik követeléseként a fővárosi rang visszanyerte után, a budai Vár ismét az ország *közigazgatási központjává vált és az is maradt 1945-ig.*

A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN AZ ÁLLAMFORMA MEGVÁLTOZÁSÁT A HATALOM AZZAL IS KIFEJEZÉSRE JUTTATTA, HOGY A HÁBORÚ KÖVETKEZTÉBEN AMÚGY IS TÖNKRMENT BUDAI VÁRBÓL AZ ADDIG OTT LEVŐ KORMÁNYZATI FUNKCIÓKAT (MINISZTERELNÖKI HIVATAL, KÜLÜGY ÉS HADÜGY) ÁTHELYEZTE A PESTI OLDALRA, AHOL SZINTE EGY KORMÁNYZATI NEGYEDET ALAKÍTOTTAK KI. Lipótváros - mint az erre már fél évszázada előkészített városrész - könnyedén fogadta is ezt a funkciót.

A Várpalota környékének rendezésére egyébként a Közmunkatanács 1880-ban készítette el szabályozási tervét, „s ezzel döntő lépést tett Budapest standardjának emelésére”. A terv lényege, hogy mivel a „VÁR TERÜLETE MÁR TERMÉSZETI KONFIGURÁCIÓJA MIATT IS OLY SZABÁLYTALAN ALAKZATTAL BÍR, AMELYET TELJESEN SZABÁLYOSSÁ TENNI KÜLÖNBEN SEM VOLNA LEHETSÉGES, MÁSRÉSzt A VÁRban SEM JELENLEG, SEM A JÖVŐben - EGYES NAPOKAT KIVÉVE - NAGYOBB KÖZLEKEDÉS ÉS FORGALOM MÁR ELKÜLÖNÍTETT FEKVÉSÉNél FOGVA SEM LEHET S ÍGY EGYES KIÁLTÓ BAJOK ORVOSLÁSA MELLETT OTT EZEN SZEMPONTBÓL NAGYOBB RENDEZÉSNEK A SZÜKSÉGSÉGE NEM IS FOROG FENN. EZ A ÁLLÁSPONT MÁR A TÖRTÉNELMI VÁR VÉDELMEt VOLT HÍVATVA ELŐKÉSZÍTENI.”

A Közmunkatanács 1907. évi jelentéséből is megtudhatjuk a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Főparancsnokság palotáinak felépítését (a régi evangélikus templom és paplak lebontása után), illetve József főherceg palotájának kiegészítését, mely „mozzanatok tették szükségessé a Szent György-tér rendezését. Az újból módosított szabályozási terv kiterjeszkedett még a Színház utcának 16 méterre való kiszélesítésére ...”

A folyamat eredményeként - és a tervezési terület közvetlen környezetében - a budai Várpalota századokon keresztül épült, átépült, királyi, majd a Horthy-korszak alatt

kormányzói rezidencia volt. A kormányzati funkciók kiteljesedésének végére - és a II. világháborút megelőző évtizedekben - egymás közelében helyezkedett el a Várban a Külügy- és a Honvédelmi Minisztérium (valamint a Honvédfőparancsnokság), illetve a miniszterelnökség és a hajdani királyi palotában a kormányzói rezidencia. Ebben az időszakban *a budai Vár volt az ország közigazgatási központja*, az elhelyezés szoros személyi kapcsolatot biztosított az államfő, illetve a végrehajtó hatalom legfontosabbnak ítélt, vagyis a nemzetbiztonság szempontjából meghatározó jelentőségű, intézményei, tisztségviselői között, azaz a két világháború között az ország legfontosabb közigazgatási központja és egyben a legmagasabb szintű hatalmi centruma volt a budai Vár.

Ennek megfelelően az egyik legfontosabb katonai célpont is volt, hiszen a sok ezer éves katonai hagyomány szerint aki elfoglalja egy ország feletti hatalmat is megtestesítő központot, az esetek többségében várat, vagy várpalotát, az egyben megszerzi az adott ország feletti hatalmat is. Nyilvánvaló, hogy egy szuverén államot, egy ország feletti hatalmat megtestesítő királyi, kormányzói, államelnöki, köztársasági elnöki palotának az elfoglalása az elmúlt 100-150 évben már kevésbé volt hadászati jelentőségű. *Elfoglalásának inkább szimbolikus értelme volt és a független ország legyőzését jelentette - amit persze alátámasztott a központi közigazgatás megbénulása stb. is.* Így „érthető”, hogy a II. világháború harcaiban teljesen kiégett a budai Várpalota, rommá lett a Sándor-palota, teljesen elpusztult a Várszínház belseje stb.

Magyarországot mindenki számára sokáig emlékeztető módon legyőzték. A főváros és egyben az ország szimbolikus központja „45-50 évvel a háború után torzóként áll”.

Ami időt állóan megmaradt

Érdemes megvizsgálni, hogy a hajdani funkcióknak megjelenítése, érzékeltetése ma hogyan néz ki. A hazai, illetve külföldi látogató vajon kap-e félreérthetetlen információt arról, hogy hol jár?

A Várba látogatók ma, ha nem gyalog mennek, akkor a várbusszal és a Siklóval (mint „tömegközlekedési eszközzel”), illetve taxival juthatnak fel a várba (esetleg parkolhatnak valahol a várkapuk tövében - ha tudnak.) A külföldi turistacsoportok autóbuszai József főherceg testőrségi épülete helyén lévő parkolóban állnak meg.

Aki a Siklót választja, az egy nyári hétvégén kis sorban állás után juthat fel a Szent György-térre, ahol a gyermekes külföldi turisták egy darabig tanácstalanul álldogálnak. Észreveszik ugyanis, hogy legközelebb lévő épület, a Sándor palota már vagy még elhagyott, nem használják, nem tudni, hogy épület restauráció előtt vagy után van, a kapu zárt, egy-két ablakot betörték. Az épületen lévő magyar nyelvű emléktáblából a magyarul értők megtudhatják, hogy itt állott Szt. György kápolnája kelet felé tekintő szentéllyel, a kápolna előtt Szt. György szobrával. A tábla, amelyik 1868-ból való, felsorolja azon történelmi személyek, főpapok és főurak neveit, akiknek ezen a helyen állt a palotájuk a XV. században.

A palota északi oldalán látható Szt. György dombormű Kisfaludi Stróbl Zsigmondnak a harmincas években készült munkája. *Érdekes és egyben sajátos, hogy ahelyett, hogy a*

domborművet az épület Szent Györgyről elnevezett tér felőli oldalán láthatnánk, az a palota északi oldalán lévő keskeny közben helyezkedik el a palota falán - bármiféle tájékoztató felirat nélkül.

Azok a turisták - akik véletlenül ide tévednek - úgy mennek el a dombormű mellett, mintha ott se lenne, pedig *a kétezer éves keresztény hagyományban a legnépszerűbb szent, a sárkányölő Szent György.*

Egy tartományt, Georgiát (a mai Örményország) neveztek el róla. Oroszországban város hordozza a nevét. A nyugati keresztények közötti népszerűségét mutatja, hogy nem volt olyan középkori város, amelynek ne lett volna legalább egy temploma, vagy oltára Szent György tiszteletére szentelve. Életét gazdag legendák övezik, hiszen a lovagoknak a legnagyobb eszményképe volt. Emellett a 14 segítőszentnek az egyike, tehát *azon szentek közé tartozik, akiket a hívek veszélyhelyzetben, vagy a bajban segítségül szólítottak.*

Szent György Krisztus vértanúja volt. Keresztény, hőslakú és katona. Csodái hősiességét, bátorságát, erősségét bizonyítják. Katonavoltával függ össze, hogy rendszerint szabadítóként ábrázolják.

Rómában már a IV. század végén temploma volt. Az első frank királyok, a Meroving dinasztia tagjai, Szent György leszármazottainak tartották magukat. Angliában már a normann hódítás előtt is ismerték, legendáját lefordították, és templomokat is szenteltek tiszteletére. Igazi nagy kultusza azonban csak a keresztések visszatérével kezdődött. Már Antiochia ostrománál az ő segítségét vélték felfedezni, és Oroszlánszívű Richárd is őt választotta védőszentjének. Az 1222-es oxfordi zsinat nemzeti ünneppé nyilvánította Szent György napját. III. Edward a térdszalag rend védőszentjévé is Szent Györgyöt választotta. A Cantembury érsek, az angol egyházfő 1415-ben a karácsonnyal egyenértékű ünneppé tette Szent György napját. Kiemelt tisztelete egészen az anglikán reformációig megmaradt.

Az anglikánok is tisztelik, nem mint szentet, hanem mint jelképet. Szent György nemcsak az arisztokrácia, hanem az egyszerű nép szentje is volt. (Az első vatikáni zsinat azonban Szent Györgyöt kivette a szentek naptárából, mivel csak olyan szentek tiszteletét engedélyezi a katolikus egyház, amelyeknek szent tetteit konkrétan bizonyítani lehet.)

A Sándor palotán lévő MŰEMLÉK feliratú - szintén magyar nyelvű - tábla ismerteti, hogy az épület helyén milyen korábbi paloták álltak. A XIX. század elején vásárolja meg a telket gr. Sándor Vince, aki a korábbi kaszárnya helyén építtet fényűző palotát. Az épület 1867 és 1944 között adott otthont a magyar miniszterelnökségnek. A palota külső helyreállítására 1980 és 1989 között került sor.

Hogy csupán külsőleg állították helyre, azt a külföldi látogatók nyelvtudás nélkül is felismerik, ezért hamarosan a Várpalota felé fordul a figyelmük és azon a díszes barokk kapun keresztül, amely mellett a millenium idején készített Turul szobor található, lesétálnak a palota északi szárnya előtti, a látogatók számára nyitott területre, oda ahol a palota bővítése előtt a Hadiszertár volt.

A kapu kiképzése olyan, hogy az kifejezetten alkalmas (volt) a palota térségének a látogatók elől való „udvarias” elzárására. Mivel a kapu most nyitva van, egy turistacsoport rendkívül vidáman átbog rajta, látszólag fogalmuk sincs, hogy hol járnak, sehol egy információs tábla,

általában nem olvasható semmiféle tájékoztató. Csak akkor lepődnek meg, amikor felfedezik a gyönyörű kilátást a kert mellvédjéről. A profi fotósok észreveszik az épületegyüttes szépségeit is. A látogatók, külföldiek és hazaiak tájékoztatására a Palota főbejáratánál az olvasható, hogy Magyar Nemzeti Galéria C. épület. Savoyai Eugén szobrán nemes egyszerűséggel még két évszám is olvasható: 1667-1736, de *azt a helyszínen senki sem tudhatja meg, hogy kit ábrázol és miért éppen ott van.*

A palota keleti szárnyának utolsó tömbjén látható egyetlen felirat szerint 1777-ben költözött Nagyszombatról Budára, az ország fővárosába az 1635-ben alapított tudományegyetem. Az egykori királyi várpalota volt az otthona Pestre telepítéséig, 1784-ig. Ebből tudhatja meg (?) a felkészületlenül érkezett látogató, hogy az egykori királyi palota környékén jár.

Ha a palota mellvédjéről egy turistacsoport lefelé indul a lépcsőn, az néhány perc múlva vissza is tér, hiszen nincs semmiféle utalás arra vonatkozóan, hogy a mellvéd alatt vezető, amúgy az együtteshez tartozónak látszó útvonalat lezárták. A dolog csak egy szempontból érdemel figyelmet: úgy tűnik, hogy az ide látogató, ha egy kis sétát akar tenni a környéken, óhatatlanul elindul lefelé a Várkert irányába.

Érdekes színfolt, hogy a palota árkádjá alatt álló gépkocsik nem üresek, hanem azok némelyikében urak pihennek. Nem könnyű megállapítani, hogy a személyautók hogyan kerülhettek erre a zárt helyre, azonban némi keresgélés után rábukkanhatunk egy kis átjáróra, amelyik átvezet a palota nyugati oldalára. Itt a nyugati homlokzat bejárata melletti felirat: Magyar Nemzeti Galéria B. épület, míg az északi szárny bejáratánál: Ludwig Múzeum.

A turisták egy része minibuszon érkezik a palota új, nyugati szárnyának és egyben a palota belső udvarának főbejáratához, amely felett az egyetlen, figyelemre méltó felirat szerint: *A vár építése kezdődött 1246. évben, folytatódott IV. Béla alatt, Nagy Lajos, Zsigmond, Hunyadi Mátyás, Mária Terézia, Ferenc József idejében.* A belső udvaron a bejáratok mellett az ismerős feliratok olvashatók az ott lévő intézményekről. A metakommunikáció az átlagos magyar látogató számára inkább a kívül maradást sugallja. A látogató nem tudja, hogy valamilyen zárt atomkutató intézetbe, vagy valamilyen, az ő számára készült, felújított és megnyitott helyen jár. A magyar érdeklődők egymástól kérdezzék:

- Be szabad menni a könyvtárba?

Az udvar déli részén lévő bejáraton belépve nyomban az amúgy is figyelemfelkeltő Cassá-hoz vezetnek. A Szarvas térre omlásveszély miatt nem lehet lemenni.

A palota főbejárata mellett lévő tájékoztató tábla alapján megtudhatjuk, hogy a királyi istálló helyén a középkorban lakóépületek álltak rajta. A török korban az elbontott házak helyén ágyúállás épült. A háborúban megsérült istállóépület maradványait az ötvenes, hatvanas években bontották el.

A palota udvarának díszes kapuja a Szent György térre nyílik, tetején a Hunyadiak hollója, csőrében a gyűrű. Az udvarból a Szent György térre kilépve, jobbra restaurált és zárt falmaradványokat találunk, bármiféle utalás nélkül. Szemben, a volt Honvédelmi Minisztérium területén feltárások folynak a Szt. Zsigmond templom régészeti feltárásán és restaurálásán az ásati program keretében. A tájékoztató feliratból megtudhatjuk, hogy a templomot az 1770-es években bontották el, helyére épült az 1870-es évektől több fázisban a HM Főparancsnokság épülettömbje, majd a világháború után az épület egy részét elbontották.

A parkoló felől érkező turisták érdeklődve nézik, hogy mit csinál az a néhány ember a várba látogatók elől az ásatási területet elzáró és eltakaró kerítés mögött (a HM Főparancsnokság épülettömjének helyén). Az éppen folyamatban lévő munka során beton lábazatra - láthatóan ásatásból származó - köveket falaznak fel, mintegy egy méter magasságig. Az utca másik oldalán - a bontás nyomait eltakarni óhajtó kerítés mögött - minden elképzelhető és a látogató számára értelmezhetetlen épületmaradvány látható.

A megteltnek látszó parkolóban nyári napon cca. 20, emeletes, légkondicionált busz és nagyjából ennyi személygépkocsi áll. A parkoló mögött lévő, a Fehérvári kaput védő bástya toalett célokat is szolgál - hiszen az azonos időben jelen lévő legalább 1000, végeredményben a Dísz térre érkező látogató számára a szolgáltatások kiépítése nem egyszerű feladat.

A Dísz tér jelenlegi környezete szemmel láthatóan és a látogatók számára is érzékelhető módon rendezetlen. A XVIII. század végét, a XIX. század elejét idéző barokk (klasszicista, eklektikus) épületekkel körülzárt teret a volt Honvéd Főparancsnokság épülete szerkezetileg ugyan lezárja, azonban a láthatóan sérült, romos, homlokzatán a lövedékek becsapódási nyomaival ékesített és zárt épületmaradvány ténylegesen még mindig mementóként szerepel. *Az nem derül ki, hogy a világháború után ötven évvel minek a mementóját képviseli az előtte kavargó színes sokaság számára.* A figyelmesebb szemlélő számára az azért látható, hogy az épület nem teljesen elhagyatott, a homlokzatán lévő két ablakot talán évtizedekkel ezelőtt majdnem teljesen befalazták. A tájékoztatás annyi, hogy a várban régészeti feltárások folynak.

A Várszínház tömbje ugyanakkor ma már azt mutatja, hogy befejeződött a felújítás, a Színház utca 5-9. szám alatt intézményeket találunk (pl. Országos Rádió és Televízió Testület, Budavári Palota Kht., Nyelvtudományi Intézet, Várszínház Refektórium), majd a Karmelita Éttermet és a Karmelita Udvar - zárva.

A Vízi, a volt Ferenc József kapu északi oldalán, a volt Külügyminisztérium foghíj telkén - a Dísz tér 1. sz. alatt - kirakodóvásár és játszótér található. A telken faragott padozatrészek találhatók, körülötte nyírt gyeppel. A telekre beköltöztetett árusok kereplőkkel hívják fel a turisták figyelmét. A gondnoktól megtudhatjuk, hogy „itt volt az Igazságügy Minisztérium épülete, az azonban a világháborúban telitalálatot kapott.” (A Dísz tér 3. sz. épület műemlék, épült 1744-ben, most óvoda. A Dísz tér 4-5. sz. alatt az I. kerületi tanács orvosi rendelője, iroda- és pártház működik. A 6. sz. alatt az Algériai Népi Demokratikus Köztársaság Nagykövetsége működik.)

Visszatérve a tervezési területre, *abban talán egyetértés van, hogy a középkori Várnegyednek egyetlen igazi tere a Szent György tér volt. Akkori nevét a Nagy Lajos által épített Szent György templomról kapta, amely az 1686-os ostrom során pusztult el. A középkori Szent György tér ma Dísz tér néven ismert, a város két észak-déli főútvonalának találkozásánál feküdt. A tér eredeti nevét már a középkorban elveszítette. A XVIII. században történészek vitatkoztak felette, hol is feküdt a Szt. György tér.*

A mai Szent György tér csak részben egyezett egy másik középkori térrel, amelyet Szt. Zsigmond térnek neveztek (a templomról). Miután a templom és környéke elpusztult, a két középkori tér között a XVIII. században egy új térség keletkezett. Az így kialakult teret a rajta

felállított emlékműről „Hentzi Platz”-nak is nevezték, de végül a Szt. György elnevezés maradt meg időt állóan.⁸

Az európai kulturális tér középpontja

Ami valóban időt állóan megmaradt, az a Szent György elnevezésű tér a Budai Várban - ami most éppen a tervezési terület „tere” is. És miért is fontos, hogy a név megmaradt? Azért, mert mint ahogy már említettük, Szent György Krisztus vértanúja volt. Keresztény, hősl elkü és katoná. Csodái hősiességét, bátorságát, erősségét bizonyítják. Katonavoltával függ össze, hogy rendszerint szabadítóként ábrázolják. Szent György nem csupán az arisztokrácia, hanem az egyszerű nép szentje is volt. Az óvá hatalom jelképe.

Éppen ezért nem véletlen, hogy Szent György neve megmaradt több kelet-közép-európai országban, illetve távolabb is. Figyelemre méltó Prága, ahol a vár elhelyezkedése, szerkezete is azonos a budaiéval: a folyóhoz közeli hosszúkás dombon építették fel és vele szemben a civil város helyezkedett el. Idővel a várat és a várost elválasztó várfalakat mind a két helyen lebontották, és a palota a helyükre terjeszkedett.

Prágában a Várban a Szent György téren álló Szent György templomot 920 körül építették. Két fejedelmi sír található benne és itt temették el Báthori Zsigmond erdélyi fejedelmet. A székesegyház és a régi királyi palota között áll Szent György szobra, amely Kolozsvári György és Márton alkotása - volt - és feltehetően Nagy Lajos ajándéka.

Kijevben a Dnyeper partján 1070-77-ben épült a Mihály-székesegyház, a közelében pedig 1701-ben megépült a Szent György-templom. Van olyan elmélet, amely szerint Szent György egyik előképe a sátánt pokolra űző Mihály arkangyal, s így talán nem véletlenül került ez a két templom egymás mellé.

Moszkvában a Kreml egyik legismertebb helyisége a 61 méter hosszú és 20 méter széles György-terem amely a legmagasabb orosz katonai kitüntetésről, a Szent György-érdemrendről kapta a nevét. A falakon márványtáblákon olvashatók a kitüntetettek nevei. A Kremltől nem messze található az 1658-ban emelt öttornyú, hagymakupolás Szent György templom.

Bukarestben a város központjának kiemelkedő szépségű és értékű ikonosztázzal díszített temploma, a Szent György téren álló és 1714-ben épült Szent-György templom. Előtte található a 0 kilométert jelző kő, Románia szimbolikus közepe. Mint ahogy Magyarországon és Budapesten a Clark Ádám tér, amelyet a sikló köt össze a Szent György térrel. Így kapcsolódik össze az ország szimbolikus és budavári szakrális központja, melynek története „a magyar nemzet története. Budavár a nemzeti lét spirituális szimbóluma. ... Szent István intelméig nyúlik vissza a város egyik legfontosabb, XIII. századi alapításától napjainkig fennmaradó jellegzetessége: nyitott jellege. Budavár a magyar nemzeti lét szimbóluma tudott maradni hétszáz éven keresztül ... Budavár története során szinte mindvégig hatalmi központ

---

⁸ Cságoly Ferenc - Ferencz István - Lázár Antal - Török Ferenc: A budavári Szent György tér környezetének térrendezése és beépítése - építészeti szakvélemény, 1995. május hó.

szerepet játszott. ... A polgárváros az, amelyből a jövő Budavára megújulásához erőt meríthet.
...

A két világháború közötti, függetlenségét a trianoni tragédia árán elnyert, területében töredéknyi, király nélküli királyi Magyarország ismét erősíti Budavár közhatalmi funkcióit. ... A patrícius, arisztokratikus Palotanegyed a rendszer önazonosság keresésének, restaurációs törekvéseinek jelképévé válik. ...

A Szovjetunió által hatalomra jutott kommunista diktatúra Budavárát az előző „úri Magyarország” egyfajta szimbólumaként kezelve, a Palotanegyed romjait majd két évtizedig a város közepén, mintegy figyelmeztető mementóként szinte érintetlenül hagyja. ... A rekonstrukció programja kifejezi a kor szellemiségét. ... megmentésre érdemes paloták, palotabelsők kerülnek - immár véglegesen - lerombolásra, "funkciójukat" veszített épületrészek lebontásra. ... A Kádár-korszak utolsó évtizedére a polgárváros rekonstrukciója befejeződik. ... A Várnegyed közhatalmi, közigazgatási funkciója gyakorlatilag megszűnik. ...

Budavár története legjobb korszakának jellemzője volt a város nyitottsága más népek, más kultúrák irányában. A közhatalmi funkciók zártságát, izolációját a Várnegyedben hosszú időre a kulturális intézmények nyitottsága váltotta fel. Budavár, a Várnegyed a fővárosba látogató magyarok és külföldiek megkerülhetetlen, szinte kötelező látnivalójává válik. ... A Várnegyed kettészakad. Fő megközelítési pontja - a Dísz tér - Szent György tér - romos, funkciószegény, a várhoz, a fővároshoz méltatlan. A látogatók zöme - információk hiányában - a polgárváros felé áramlik (tapasztalataink szerint azonban nem ennyire egységes a kép - R.T.), miközben a Palotanegyed és kulturális intézményeinek látogatottsága mélyen a lehetőségek alatt marad. ... kulcskérdés a budavári Szent György tér térségének rehabilitációja.”⁹

Az előző gondolatmenetet folytató koncepció azt vázolja, miszerint „a Szent György tér - Dísz tér térség a Várnegyed „főbejárata”, amelyhez megfelelő fogadótérség kívánkozik, mely képes - a polgárvárost részben tehermentesítve - nagyobb tömegeket e területre vonzani. E funkció ellátására predesztinált a volt Honvédelmi Minisztérium helyreállítandó épülete és a Szent György tér kulturális rendezvényekre, nagyobb közösségi eseményekre alkalmas módon történő kialakítása.”

Tömegszerűségről azonban kellő óvatossággal kell beszélni egy olyan helyen, amely feltétlenül látogatást igényel, azonban méretei korlátosak. Az ilyen helyek vonzó sajátossága, hogy az adott országban a nemzeti identitás szempontjából kiemelkedő eseményekhez, személyekhez kapcsolódnak - és ezért érdeklődést keltenek a külföldiekben is -, így nálunk a Budai Vár mellett, illetve az országban

- fontos történelmi esemény kötődik hozzá (egyebekben Eger, Mohács),
- hajdan fejedelmi, királyi központ volt (a Budai Váron kívül Fehérvár, Esztergom, Visegrád)
- a nemzeti identitás szempontjából fontos vallási központ (Székesfehérvár, Esztergom)
- kiemelkedő történelmi személyiségek nyughelye (Mátyás templom, továbbá Székesfehérvár, Kassa, Késmárk, egri vár),

⁹ LT CONSORG - 99,9 IDEGENFORGALMI ÉS BEFEKTETÉSI TANÁCSADÓ KFT: A BUDAVÁRI SZENT GYÖRGY TÉR TURISZTIKAI HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI, Budapest, 1995.

- a nemzeti identitás szempontjából fontos kulturális esemény helye, illetőleg személyvel kapcsolatos hely - Hunyadi László és Hunyadi Mátyás, aki a mai Szent György téren győzte le Holubár cseh lovagot,
- nem konkrét, hanem szimbolikus hely, illetőleg a hely és a hozzá kötődő esemény konkrét kapcsolata nem igazolt (pl. Pusztaszer).

A látogatók számára - szakértői vélemény szerint - a nemzeti identitás fontos hordozói lehetnek a koronázással kapcsolatos attribútumok, és egyéb kincsek. Európában általában jellemző, hogy ezeket egy fejedelmi székhelyen, vagy egyházi intézményben mutatják be.

Az előbb említett tömegek egyébként - a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően - nálunk is 30-40 fős turistacsoportok és esetleg néhány tagból álló családok. Csak zárt, vagy kis alapterületű helyeken, pl. Mátyás-templom, Halászbástya fordul elő, hogy egymás mellé sodródva "tömeget" alkotnak. Ez is csak turisztikai csúcsidekban (ebéd és vacsora előtt) fordul elő, de ekkor is legfeljebb 150-200 ember torlódik össze. Nagyobb tömeg csak akkor jöhet össze, ha valahol valamilyen rendezvényt tartanak -, abban azonban egyetértés mutatkozik, hogy „a hely rendezése régóta vajdó probléma.”

„Sok-sok építészeti tervpályázat foglalkozott az utóbbi harminc évben a terület egészének, vagy egyes elemeinek megoldásával, mindeddig eredménytelenül. Munkánk során megismertük ezek nagy részét és megpróbáltuk hasznosítani a belőlük levonható tapasztalatokat. Mindezek alapján az a határozott vélemény alakult ki bennünk, hogy a terület végleges rendezhetőségének alapfeltétele a hely szellemének, a terület történelmi gyökereinek alapos ismerete. ...

A budai várnegyednek két eltérő karakterű eleme van; a polgárvárosi rész és a palota-negyed.

A mai Szent György tér területének történetében közös szál, a minden változatosságban végigvonuló állandó elem: a hely köztes jellege. ... A helynek nincsenek igazi gyökerei. Nincsenek olyan egyértelmű, történelmileg kialakult és kétségbevonhatatlan tartalmi és karakteres jellemzői, mint a polgárvárosnak, vagy a Palotaterületnek. Vannak kicsike gyökerei, melyek a Palotaterületben és a hatalmi habitusban kapaszkodnak és vannak, amelyek a polgárvárosi attitűdben. ... Ez a helyzet eddigi megoldatlanságának alapkérdése, és ez a helyzet megoldhatóságának kulcsa. ... A polgári, polgárvárosi habitussal - mivel ez fennmaradt - nincs különösebb gond. Értelmezni kell azonban a Palota terület új rendeltetéséből származó helyzetet és ennek az új helyzetnek a polgárvárosi karakterrel való viszonyát.

Érdekes megfigyelni, hogy bár a Palota területének funkciója megváltozott, a viszonyulás azonban - éppen a történelmi hagyományoknak köszönhetően - nem. ... A Palota mai habitusa egy koncentrált szellemi értékekkel telített élettelen világot mutat, mely leegyszerűsített köntösében is megőrizte reprezentatív exkluzivitását. ... amíg a polgárvárosi részben nyüzsgő élet legalább annyi vonzerőt jelent mint a kulturális értékek, addig a Palota esténként, zárás után kihalt. Tömegét megvilágító fények csak növelik azt az érzést, hogy immáron emlékművé vált a hatalmas magányos épület.

A mai Szent György tér ... alkalmas arra, hogy a két különböző karakterű területrészt között összekötő kapocs legyen, ahol összemosódnak az éles egyedi hatások, és semlegesítődnek a különbözőségekből adódó feszültségek. ... A területet étellel kell telíteni.”¹⁰

A jelenlegi Szent György tér tényleg „gyökértelen” kicsit, de - mondhatjuk, hogy - csak az erős karakterrel rendelkező palotához, illetve polgárvárosi részhez képest. A „jellegtelenség” viszont lehetővé teszi, hogy mind a két, karakteresebb egység a királyi palota és a polgárváros jellegzetességeit összekösse.

Az viszont nem mondható, hogy „*múlt nélküli*” az a tér, ahol piacokat tartottak, valamikor itt voltak a kivégzések - például Kont és társai, Hunyadi László -, a lovagi párviadalok, de az utolsó királykoronázáskor *1916-ban Károly az itt emelt dombon végezte el a kardvágást, jelképezve ezzel, hogy megvédi az országot, azon a helyen, amelyet erre a funkcióra Szent György neve legitimált.*

Amit tehát étellel kell telíteni, azt a Budai Vár évtizedek óta rendezésre, ezzel együtt a kornak megfelelő funkciók befogadását váró utolsó területe, a Disz tértől délre fekvő beépítetlen, illetve átépítendő öt tömb, mely a terület egy sajátos „transzformációs interfészt” (a két különböző karakterű területrészt között összekötő kapocs) és „rotációs centrumot” (a területet étellel kell telíteni) képez.

A TRANSZFORMÁCIÓ EGYIK KIEMELT ÉS KÜLSŐ PÁLYÁJÁT A VÁR NYUGATI FALA, A MÁSIKAT PEDIG A VÁRFAL KELETI VONULATA KÉPEZI, KÖRÜLZÁRVA A MÁR EMLÍTETT TÖMBÖKET, VALAMINT A SÁNDOR PALOTA ÉPÜLETÉT, MÍG A ROTÁCIÓ CENTRUMA VALAHOL A SZENT GYÖRGY TÉREN, AZ IDENTITÁS SZEMPONTJÁBÓL AZ ORSZÁG SZIMBOLIKUS KÖZEPÉN VAN. A TRANSZFORMÁCIÓ TEHÁT ABBAN NYER SAJÁTOS ÉRTELMEZÉST, HOGY A NYUGATI FAL MENTÉN ITT VÁLTOZIK ÁT A LAKÓFUNKCIÓ FOLYAMATÁBAN A POLGÁRVÁROS A PALOTÁBA, MÍG A KELETI FAL MENTÉN A MONARCHIKUS ÁLLAMHATALOM ARISZTOKRATIKUS PALOTÁJÁT AZ EGYSZERŰBB ÉS JÓVAL PURITÁNBAB VOLT MINISZTERELNÖKI PALOTA KÖVETI.

A ROTÁCIÓS STRUKTÚRA LÉNYEGE A VILÁGHÁBORÚ ELŐTTI IDŐSZAKBAN ABBAN TELJESEDETT KI, HOGY EGY VISZONYLAG SZŰKEBB ÉS A SZEMÉLYES KAPCSOLATOKAT BIZTOSÍTÓ TÉRBE HELYEZKEDETT EL (A MORFOLÓGIA ÁLTAL MEGENGEDETT HATÁROK KÖZÖTT) A LEGFELSŐBB ÁLLAMI VEZETÉS, AZ ÁLLAMFŐ REZIDENCIÁJA ÉS A MINISZTERELNÖKSÉG, MELYHEZ SZOROSAN ÉS LOKÁLISAN KAPCSOLÓDOTT MÉG A DIPLOMÁCIA ÉS VÉDELEM.

AZ EGYÜTTES ÍGY AZ ÁLLAM KONTINUITÁSÁNAK STRUKTURÁLIS REPREZENTÁNSA, SZIMBÓLUMA IS VOLT, AMELY MÓDON, HOGY EGYBEN BIZTOSÍTOTTA AZ AHHOZ SZÜKSÉGES SZEMÉLYES KOMMUNIKÁCIÓS HÁLÓT.

A kérdés most az, hogy milyen funkcióstruktúra biztosítja a transzformációs interfészt, továbbá kap-e egyáltalán, és ha igen, akkor milyen értelmet az étellel telítéshez nélkülözhetetlen rotáció szingularitása, mint az ugyancsak nélkülözhetetlen, a metastruktúrához „átkötő” szellemi dimenzió.

A probléma valóban nem könnyű, akár az előbbi, akár a következő - az építészeti pályázatból kivilágó¹¹ - koncepció szerint: *A Vár szerkezetében, léptékrendjében évszázados, kialakult*

---

¹⁰ Lásd a 7. lábjegyzetet.

mozgásirányában, hangulatában olyan „erő”, olyan öröklött habitus van, amely rákényszeríti akarát a jelen és a jövő tervezéseire. Külön - hosszú távra is érvényes - eredménye a pályázatnak, hogy deklarálja bármely eklektikus - áltörténeti gondolkodás anakronizmusát. A „múltat” visszaidéző, újraálmódó pályaművek hangsúllyal bizonyították e gondolkodás kiúttalanságát. ... Alapvető, hogy a Szent György teret és környezetét méltóságos, nyugodt, „palotákkal” határolt városi térként kell kezelni, nem pedig vásároszó, vidám piactérként. Ez a hangulat méltóságos, nyugodt funkciókat is kíván.”

Az építészeti tervpályázat opponensi véleménye¹² rámutat, hogy „a beépítéssel és az építészeti megjelenéssel foglalkozó kérdések szakmai jellegűek, azonban a funkcionális tartalomra vonatkozó kérdés már nem kizárólag a szakma kompetenciájába tartozik. Ebben a kérdésben a pályázók véleményüknek adhattak hangot, melyek „bizonyára befolyásolják a valódi döntéshozók munkáját.”

„Az elmúlt ötven évben a Budai Várpalota újjáépítésével annak funkciója megváltozott és feltehetően hosszú évekre rendeződött. Csak a Sándor palotával kapcsolatban merült fel egy halvány "funkció-eltolódás" lehetősége annyiban, hogy a palota esetleg otthont adhatna az államfő, a köztársasági elnök és hivatala számára (aminek feltehetően további kihatásai lennének a legfelsőbb államigazgatási intézmények fővárosi elhelyezkedésére).”

Azzal egyetérthetünk, hogy a funkcionális tartalomra vonatkozó kérdés már nem kizárólag a szakma kompetenciájába tartozik. (Itt az építész szakmáról van szó.) Az azonban nem világos, hogy melyik szakma kompetenciáját illeti a funkcionális tartalom kérdése. Sőt, az is elképzelhető, hogy ez a problémakör nehezen gyömoszölhető bele bármelyik szakma Prokrasztész ágyába, miközben a pályázók véleményüknek ugyan adhatnak hangot, az azonban az elmúlt évek alatt sem lett világosabb, hogy ezzel mennyire befolyásolják a „valódi döntéshozók munkáját”.

Áttekintő összefoglaló

ÚGY TŰNIK TEHÁT, HOGY AMI VÉGŰL MEGMARADT, AZ AZ ORSZÁG SZIMBOLIKUS KÖZPONTJÁNAK A NEVE, ÉS EHHEZ KAPCSOLÓDVA SZENT GYÖRGY MITOLOGIKUS ALAKJA.

Szent György azonban nem csupán itt szerepel. Az Alkotmány szerint a Magyar Köztársaság címere hegyes talpú, hasított pajzs, melyen a magyar Szentkorona nyugszik. A koronán két harcos szent van, György és Demeter. Van olyan vélemény, hogy a korona tervezője azokat a szenteket választotta példaképnek, amelyek védőszenteknek bizonyultak egy keresztény fejedelem számára. A „tervező, az örmény fejedelemnek az ő közelükben, a köztük élő kis-ázsiai szentek közül választott példaképet.”

---

¹¹ Lásd a 2. lábjegyzetet.

¹² Cságoty Ferenc: Opponensi vélemény a Budavári Dísz tér - Szent György tér építészeti tervpályázathoz. Falu Város Régió, 1994. 6-7. szám.

Ennyiben tehát a név és az általa képviselt mitologikus alak nem idegen a magyar történelemtől. Ez előzőek alapján az a tény sem igényel különösebb magyarázatot, hogy a Szent Györgyről elnevezett tér éppen a volt királyi palota mellett található. Talán az is elfogadható, hogy NEM TEKINTHETŐ ÁRTÓ SZÁNDÉKNAK, HA A MITOLOGIKUS ALAK NEVE KÖZSZÁJON FOROG, ESETLEG EMLÉKEZTETI AZ ARRA SÉTÁLÓKAT A GYENGÉK VÉDELMEZŐJÉRE, AKIK AKÁR ITTHONRÓL, AKÁR SZÁMOS MÁS EURÓPAI ORSZÁGBÓL ÉRKEZVE ISMERŐS NEVŰ KÖZPONTI HELYEN JÁRNAK. AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÉS KOMMUNIKÁCIÓS HÁLÓ EGYIK FONTOS CSOMÓPONTJÁBAN ÉS EGYBEN MAGYARORSZÁG SZIMBOLIKUS KÖZPONTI HELYÉN.

Belátható, hogy a XIX. SZÁZAD FUNKCIÓSZERKEZETÉT MA MÁR, EGY ÉVSZÁZAD ELTELTÉ UTÁN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERÜLETET AKKOR MEGHATÁROZÓ ALAPFUNKCIÓRA (TÖRTÉNELMI KÖRNYEZETBEN ELHELYEZKEDŐ LEGFELSŐBB ÁLLAMHATALMI ÉS REPREZENTÁNS INTÉZMÉNYEK), TOVÁBBÁ AZ ELMŰLT SZÁZ ÉV TÖBBSZÖRÖS ÁLLAMFORMA ÉS POLITIKAI RENDSZERVÁLTÁSAIRA, EGY KELLŐEN ÁTGONDOLT, A TRADÍCIÓKAT MEGŐRZŐ, ÁM EGYBEN MODERN, SOKAK SZÁMÁRA ELFOGADHATÓ FUNKCIÓSZERKEZET VÁLTHATJA FEL. Azt persze nem feltételezzük, hogy sor kerül a korábbi, a legfelső államhatalmi intézmények kommunikációs struktúrájának restaurációjára, arra azonban még a modellezés előtt számítunk, hogy létezik egy olyan funkcióspektrum, ami rehabilitációs minimumként szolgálhat.

Közismert, hogy a központi helyek és terek - régiókban különösen - alkalmasnak bizonyultak a hatalom szimbolikus és nem csupán építészeti eszközökkel való reprezentációjára - gondoljunk pl. a megaléptékű körmenetre a kultikus emelvény előtt. Úgy tűnik azonban, hogy *a Dísz tér és a Szent György tér együttese erre a feladatra, tehát a tömegdemonstrációra, a hatalom extenzív megmutatására, a nem kifejezetten emberléptékű architektúra kompozícióinak megjelenésére végül is alkalmatlannak bizonyult.* Hozzájárulhatott ehhez a területnek és a helynek a második világháború előtti időszakból származó közismertsége, szimbolikus jelentősége, annak megmaradása a köztudatban (társadalmi tudat) „a lovas huszárokkal, a díszmagyarral és a kacagányokkal”. *A Horthy korszakot és a kapitalizmus meghaladását hirdető új, a világhatalmat megalapozó hatalmi és kultúrdeológia számára tehát alkalmatlan volt a Dísz tér és a Szent György tér együttese arra, hogy előbbi hátrányait olyan adottsággal kompenzálja, ami erősíthette volna az internacionális erőparadigma reprezentációját és demonstrációját.*

A funkciók vizsgálata - modellezése - szempontjából a terület kiegészülhet még a volt miniszterelnöki palota (Sándor palota) épületével, az általa befogadható funkciók valamelyikével, sőt, a Várbazár megújításával oda települő funkciók figyelembe vételével. A vizsgált térség és a Várbazár között ugyanis kialakítható egy olyan gyalogos közlekedési kapcsolat, amelyik ha megvalósul, befolyásolhatja mind a két terület „optimális” funkciószerkezetét.

A királyi palota funkcióváltása érthető, alkalmasnak tűnik az ide települt országos intézmények fogadására - amin azonban sokat javíthatnak a gondosan környezetbe illesztett tájékoztatók - megfelelő PR stratégia keretében. *Ez utóbbi azért lényeges, mivel azon túl, hogy célszerűnek látszik a jövőben a Vár egészét sajátos egységnek kezelni, csak ez utóbbi lehet az említett PR stratégia alapja.*

A Vár északi szektorában megmaradt, sőt meg is erősödött annak polgárvárosi jellege, azonban az itt megtelepült intézmények lassanként már a zsúfolódás hatását keltik.

Megállapíthatjuk azt is - mint az sokak előtt ismeretes - hogy a Palota és a Dísz tér közötti terület - Szent György tér - jelenleg funkcionálisan alkalmatlan a feltehetően növekvő számú látogató fogadására.

Elképzelhető a területen egy olyan, gépjárműforgalmat nem gerjesztő, megfelelően strukturált és az építészet eszközeivel megerősített funkciószerkezet,

- amelyik megőrzi AZ ORSZÁGBAN, BUDAPESTEN ÉS A VÁRBAN VITATHATATLANUL KÖZPONTI HELYKÉNT MEGJELENŐ SZENT GYÖRGY TÉR SZIMBOLIKUS JELENTŐSÉGÉT, REPREZENTÁLVA EZZEL AZ ORSZÁGNAK ABBA AZ EURÓPAI KERESZTÉNY KULTÚRKÖRBE TARTOZÁSÁT, AHOL SZENT GYÖRGY MITOLÓGIKUS ALAKJA MÁIG IS HAT,
- AMELY VÉDI, SŐT KIEMELI A VÁR TÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGÉT, ERŐSÍTI A NEMZETI IDENTITÁSTUDATOT, nem megfélekezve ugyanakkor éppen a Vár történetéről, az itt járt hódítókról, a hódítások és rombolások utáni szakadatlan újjáépítésről, arról a szükségszerű ívről, amelyik ezen a helyen a XIII. századtól a XXI. századig tart,
- amely valamiképpen betölti *az interfész szerepét* a Várpalota, most a történettudomány és a művészetek, illetve a polgárváros, most a XVIII., XIX. század épített környezete között (lakó és intézmény funkció), miközben az ehhez szükséges építészeti tömeghatásában megőrzi a történelmi környezet arányait, miközben kifejezőmódjával már *a XXI. század intelligens ökológiáját projektálja*.¹³

(Azóta a köztársasági elnök rezidenciája a Sándor palota. És szó van a Szent Korona elhelyezéséről a Várpalotában is.)

Budapest, 2003. május

---

¹³ Konkrét - a helyszínen szerzett - tapasztalat alapján ugyanakkor azt is el kell mondanunk, hogy szinte bármilyen funkció is jelenik meg, a parkolási igényekről feltétlenül gondoskodni kell. Így volt ez egyébként régen is, hiszen nem csekély helyet foglalt el pl. a királyi istálló. Korábbi vizsgálataink azt mutatták, hogy egy-egy intézmény szerény és kifejezetten reprezentatív igénye minden bizonnyal megoldható, sőt mondhatjuk, hogy a Várban egyre kevésbé képzelhető el olyan funkció, melyiknek igényét kizárólag megkülönböztetett gépjárművel lehetne biztosítani.

Az autóbuszokról pedig kell elmondani, hogy van olyan, idegenforgalmi nevezetességeivel a Várhoz hasonló európai város, ahol az autóbuszok bő 500 méterre parkolnak a látnivalóktól. Itt is érvényes ugyanis a "valamit valamiért elv", ha megéri, akkor a látogatók hajlandók egy kis többletsétára is. Mások véleménye szerint korszerű szervezési eszközök is elképzelhetők a buszok "mozgatására", egy minimális autóbusz szám mellett.